

Út menti szakrális emlékek Biatorbágyon

Ha egy település egy-egy kis részletét kutatjuk – mint most az út menti szakrális emlékeket – hamarosan arra jövünk rá, hogy az egész település korabeli életének kisebb nagyobb szeletére is rálátunk. Gyakran legendák is kapcsolódnak történetükhöz.

Én most az idő rövidsége miatt nem a teljességre töreksem, hanem azokkal foglalkozok, amelyeknek kutatását az elmúlt időben a Biatorbágy Kultúrájáért Alapítvány felújítási munkái miatt, vagy a Biatorbágyi Krónika helytörténeti írásai végett végeztem.

Vizsgáljuk meg, hogyan létesültek ezek a keresztek, szobrok, kápolnák.

Jórézűket fogadalomból vagy az égiek pártfogását, segítségét kérve állították.

Az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvből pl. megtudhatjuk, hogy Torbágyon: A templomon kívül két kápolna van, az egyik a temetőben Szent Antalról nevezve, amelyet egy egykori helyi jobbágy, Szietl Pál építtetett, a másik, a Szent Rozália a hegyfokon, amelyet a pestis idején kezdtek el, és végül a közösség és sok jótevő segítségével 1775-ben fejeztek be, és amelyet Tomisich János tisztelendő úr, címzetes veszprémi kanonok áldott meg. Telke ugyan van, de a plébánia népe tartja fenn. Láthatjuk, hogy itt nagy bajukból való megszabadulás reményében kezdték el építeni. Érdekes, hogy a későbbiekben a köztudatban ugyan fogadalmi kápolna néven volt ismert, de nem a pestishez, hanem egy szélviharhoz kötötték építést.

1845 canonica visitatio így ír: Az Anya templom előtt közel áll a Szent Háromság képe, ez 1739 évi döghalál után fogadásból állíttatott, s nem rég egészen kijavíttatott.

A kutya-hegyi Szent Orbán-keresztet – közismertebb nevén a Vörös-keresztet – 1817-ben állították. Hosszú ideig mutatta az utat az élet és a környék göröngyös útjain, és “védte” a környék szőlősgazdáinak termését. Köznapi elnevezését vörös színéről kapta. A szájhagyomány szerint régen a szőlősgazdák Szent Orbán, a szőlészek védőszentjének tiszteletére, köszönetképpen a jó termésért musttal locsolták meg a feszületet, ettől kapta színét. A valóságban egy vasoxidos színezéktől.

A kereszt történetéről a püspöki egyházmegyei látogatások jegyzőkönyveiben folyamatosan találunk bejegyzést már az 1800-as évek elejéről. 1845-ben külön említik: *“Harmadikat Kreiz Simon emelte a biai hegyen saját szőlője előtt”, a “negyediket szintén a biai hegyen Gaál Márton állíttatta oly költséggel, hogy a fenntartási teher mindenkor az illető szőlőbirtokost illeti”*. Erről tanúskodik a talapzatán lévő felirat is: *“Ex voto Martini Gal”*.

Ex voto, azaz fogadalomból. A fogadalom mibenlétéről itt többet nem tudtunk meg. (A biatorbágyi anyakönyvekben találunk egy Gál Márton nevű személy, melynek gyermekei a keresztállítás dátuma előtt meghaltak. Feltételezhető, hogy ennek köze van a feszület létrehozásában.)

Kicsivel többet tudhatunk meg a Bach-kereszt néven ismert kereszt állításának fogadalmáról. Az 1949. évi jegyzőkönyv is felsorolja a keresztteket. Ezek között találjuk:

“Bicskei országútnál lévő faluvégi keresztet Böhm József állította 1817 előtt, s 1823-ban Pollauer Károly újra emelte, jelenleg Bach Antal [Pollauer Károly veje] tartja fenn.”

Pollauer Károly bognár, kádár – Steinhauser Klára családi tudósítása szerint – Mányról származott. Feleségül vette a biai Holczinger Terézt, és a Fő utca (mai Szent István út) végében házat épített. A családi emlékezet szerint részt vett a Viadukt építésében is, és egy óvatlan pillanatban lezuhant. Felépülése után hálából állíttatta újra a keresztet, most már kőből. Azonban ebből az látszik, hogy az 1823-as dátum, a canonica visitatiók kigyűjtésében egy elírás lehet. Hiszen az első hidat 1883–84-ben, a másodikat 1898-ban építették. Így a kőkereszt állításának helyes dátumaként 1883, esetleg hosszú lábadozás esetén 1893 valószínűsíthető.

A biai Szentháromság-oszlopnak is kalandos a története. A szobor eredetileg egy kettős szobor mellékalakkal, mely nem egy oszlopon, hanem egy szoborházban állt. Sándor Antal báró 1784-ben a püspökhöz intézett levelében kéri, hogy a téren lévő kettős szobrot: egymásnak hátat fordító Szentháromság és Szent Szűz kis Jézussal s előttük térdelő Szent Domonkossal, formátlanságuk miatt eltávolíthassa. Szervolt János kistorbágyi plébános is állást foglal az ügyben, óhajtanakónak találja a szobor fenntartását, ugyanakkor elismeri, hogy a szobor túl közel (14 öltre) esvén a báró restaurálás alatt álló kastélyához, annak kilátását akadályozza, kéri, hogy helyezték át a szoborcsoportból a Szentháromságot más megfelelő helyre. Kuthy Istvánnak a Biatorbágyi Krónikában is közzétett kézírata, az Egyházmegyei templomok művészettörténeti leírása nyújt még néhány részletet. "A mai oszlop tetején ülő Szentháromság barokk szoborcsoport bizonyosan az ősi szobormű maradáka. 1873-ban a 18. századbeli szoborcsoportot, mely a mai plébániával szemben áll a budapest–bicskei útfordulónál, Juhász Mihály és Borbála felesége új hatalmas, jó arányú kőoszlopra

helyeztették. Erről tanúskodott az alépitmény egyetlen feliratos táblája is. Tehát az eredetileg szoborházban álló kettős szobrot elválasztották egymástól, majd mintegy kilencven évvel később egy másik stílusú oszlopra helyezték. Az oszlopot állító Juhász Mihály kőfaragó volt. Egy vadászon combnyaklövést kapott, az oszlopot felépülése után fogadalomból készítette.

Egy másik fogadalmi történet:

1860-ban Steer József Hoffer nevű szomszédjával a Felvidékre ment házaik tetőszerkezetéhez faanyagot vásárolni. A kor szokásának megfelelően a Vágon és a Dunán úsztatták le a faanyagot. A tutajos legények a kialakult viteldíjon felül el akarták venni a maradék pénzüket. Hoffer odaadta, Steer József nem, ezért egy szálfára ültetve vízbe lökték. Mivel úszni nem tudott, nagyon megrémült, és megfogadta, ha túléli, akkor egy emlékkeresztet állíttat hálából. Miután a pénzét átadta, visszavették a tutajra, így életben maradt, természetesen a keresztet (képtartóoszlopot) felállíttatta.

Egy kereszt kálváriája

1860-ban úkapánk, Steer József Hoffer nevű szomszédjával a Felvidékre ment házaik tetőszerkezetéhez faanyagot vásárolni. A kor szokásának megfelelően a Vágon és a Dunán úsztatták le a faanyagot. A tutajos legények a kialakított viteldíjon felül el akarták venni a maradék pénzüket. Hoffer odaadta, a mi ösünk nem, ezért egy szálfa-
ra ültetve vízbe lökték. Mivel úszni nem tudott, nagyon megrémült, és megfogadta, ha túléli, akkor egy emlékkeresztet állíttat hálából. Miután a pénzt átadta, visszavették a tutajra, így életben maradt, természetesen a keresztet (képtartóoszlopot) felállította.

A kereszt a 1960-as években szinte teljesen megsemmisült, mert egy traktoros felsőbb utasításra gépével fellökte.

A kereszt újraállítására 1998-ban gondoltunk először, de nem volt képünk a rekonstrukcióhoz. Bátyám emlékezetéből lerajzolta (mint később kiderült, nagy eltérésekkel), így próbáltuk helyi sírkövessel elkészíttetni, de ő éveig csak hitegetett, és nem történt semmi. 2004-ben a mamánk Amerikába települt barátjától kaptunk egy képet a keresztől. Ennek és a megmaradt kb. 80 cm-es darabnak a segítségével sikerült a méreteket kiszámolni. Ezek után egy vörösvári sírköves közel kétéves hitegetése következett, majd a Biatorbágyon már több műemléket, keresztet helyreállító restaurátorral vettem fel a kapcsolatot, aki elvállalta, de a megfelelő kő beszerzése nehézségekbe ütközött.

Egy 2007 júniusi német motoros túrán szoba került a kereszt. Viczenz Tibor váci motoros barátom felajánlotta segítségét, követ szerzett a szelci bányából (Vác és Rétság között van), és összeis-

Fotó: Horváth Imre, Steer Imre

mertett Kékesi János szokolyai kőfaragó mesterrel, aki elvállalta a munkát. Az önkormányzat támogatta az újraállítást, Körmeny Judit főépítész tartotta velünk a kapcsolatot, és segített. Közben a régi hely helyett, mely az idők folyamán beépült, új lett kijelölve. A kőfaragó szavát betartva

apánk halálának 21. évfordulójára fel is állította az új fogadalmi oszlopot. A tetején található keresztet a szintén motoros főtí Papp László készítette. Terveink szerint a kép elkészülte után egy védőrácsot is készített. A képet Kelemen Ágnes készíti tűzománából. Az alap Varga Gyula helyi vállalkozó műve, tőle kaptuk kölcsön az állványzatot a felállítás idejére. Az összeállításnál targoncával és daruval a szintén helyi vállalkozó, Koncz László segített, ő szállította el a régi kereszt megmaradt darabjait bátyám udvarába, a Dózsa Gy. u. 23. alá. Ehhez a házhoz hozott faanyagot a Felvidékről úkapánk, amikor a kereszt felállítására tett fogadalmat. Az újraállítás összes költségét bátyámmal, Steer Jánossal közösen fizettük.

Steer Imre

Megszépült Orbán-kereszt

Puskás Bálint és családja kezdeményezésére a Biatorbágyi Kultúrájáért Alapítvány felvállalta a kutya-hegyi Orbán-kereszt – közismert nevén a Vörös-kereszt – felújítását. Biatorbágy Város Önkormányzata értékvédelmi pályázatán támogatta a kezdeményezést.

A restaurálási tervet Krisztián Sándor készítette. Az Erstyl Bt. elkészítette a restaurálást és Krisztus-szobor mintázásával egészítette a feszületet. A kis terecskének másik szegletét jelölték ki a keresztnek, ide állították vissza a restaurátorok. Hátra van még némi tereprendezési és kertészeti munka. Újraszente-
lésének tervezett időpontja május 31., délután 16 óra.

Már említettem, hogy a keresztet, szobrokat olykor áthelyezik, s néha lerombolják, vagy az enyészeté lesz.

Az előbb hallott Steer kereszt is az 1960-as években szinte teljesen megsemmisült, mert egy traktoros felsőbb utasításra gépével fellökte. 2008-ban a Steer család állíttatta újra.

De részben hasonló a kutyahegyi Orbán-kereszt sorsa is. Az 1980-as évek végén a kereszt melletti telek tulajdonosa, mivel garázsának kijárását zavarta, kidöntötte. Tiltakozások

eredményeképpen – egy-két éven belül – újra felállította előbb a talapzatot, később a sérült feszületet is. 2007-ben Puskás Bálint és családja kezdeményezésére és támogatásával a Biatorbágy Kultúrájáért Alapítvány felvállalta a kereszt felújítását.

De emlékszem arra is, hogy gyerekkoromban az Ürgehegyre menve az Alsómajornál mindig elhaladtam egy fafeszület, egy köznapi nevén pléhkrisztus mellett. Ma már nyoma sincs, emlékét Ács Ferenc egy fafaragványa őrzi.

A hallott részletekből is kiviláglik, hogy csak úgy egyszerűen nem lehetett egy közterületi keresztet felállítani. Egyházi jóváhagyás is kellett hozzá, s ehhez pedig az, hogy a kereszt, vagy kápolna későbbi sorsáról rendelkezzenek. Gyakran alapítványt tettek állítói, vagy egy terület jövedelméből kellett fenntartani.

1845 cv: *Biai fiók egyházban* négy kőkereszt találtatik. Egyik Karle Leopold, és Szeitz Jakab által állíttatott a temetőben, kiknek utódai tartoznak azt fenntartani. Másikat át ellenben a temetőnek Pablina József köteles fenntartani, ez még nincs felszentelve. A harmadikat Kreis Simon emeltette a Biai hegyen ön szőlleje előtt, és örököseié a fenntartási teher. A negyedikét szinte Biai hegyen Gáál Márton állíttatta olly lekötelezés mellett, hogy a fentartási teher mindenkor az illető szőlő birtokost illeti.

Ugyanez a jegyzőkönyv másik részlete: A torbágyi Anya egyháznak két kápolnája vagyon, egyik a régi temetőben áll Szent Antal tiszteletére, mely ez előtt tíz évvel kijavíttatott, a másik a szőlőknél van Szent Rozália tiszteletére.

Alapítvánnyal nem bírnak, hanem a község tartozik azokat fenn tartani, a mostani Plébánus még is utódinak előitélete nélkül, segítség gyanánt oda szokja adni a két temetőbeli szénáját. Az Anya templom előtt közel áll a Szent Háromság képe, ez 1739 évi dőghalál után fogadásbúl állíttatott, s nem rég egészen kijavíttatott.

Kereszt tíz találtatik, öt kőből, öt pedig fából van. Ezek közül öt, t.i. három a Calvaria hegyen, kettő pedig a temetőben a község által tartatik fenn. A többi ötnek fenntartása magán családok kötelessége.

Egy másik kutatási irány is több útmenti, illetve temetői feszület sorsáról is ad ízelítőt. Az 1924. évi Bián és Torbágyon is keresztülvonuló tornádó pusztításai hagytak nyomot, melyeket feljegyeztek. Amellett hogy a templomokat megrongálta pl. a biai református templom tornyát ledöntötte vagy a torbágyi katolikus templom lemezfedését feltépte, a keresztekben is végzett pusztítást. Említés van róla, hogy a biai temetőben lévő feszületet feldöntötte, de megrongálta a patikánál lévő kőkeresztet is. Emellett a biai Szentháromság-oszlopot is ledöntötte.

A keresztek vizsgálata kapcsán a néhány apró felvillantott töredékből némi bepillantást kaptunk a település életébe. Volt szó az Európán végigsöprő pestisről, hazánk legnagyobb eddig ismert tornádójáról éppúgy, mint az egyszerű emberek mindennapjairól, akik életük egy-egy nehéz pillanatában tett fogadalmukról is tanúskodnak az út menti szakrális emlékeink. Ezek továbbkutatásai helytörténetünk még számos kisebb-nagyobb részletét tárhatja fel.